

[ΠΡΩΤΗ ΣΕΛΙΔΑ](#)

[ΠΟΛΙΤΙΚΗ](#)

[ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ](#)

[ΚΟΣΜΟΣ](#)

[ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ](#)

[ΚΟΙΝΩΝΙΑ](#)

[ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ](#)

[ΓΝΩΜΕΣ - ΣΚΕΨΕΙΣ](#)

[ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ](#)

[ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ](#)

[ΖΩΗ](#)

[ΤΕΧΝΕΣ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ](#)

Η συγγραφική παρουσία του Εμμανουήλ Κριαρά

Του Γιώργου Γ. Αλισανδράτου

Επί εβδομήντα χρόνια ο Εμμανουήλ Κριαράς (Πειραιάς, 1906) καλλιεργεί πολύ αποδοτικά τη φιλολογική έρευνα, με κύρια χαρακτηριστικά του έργου του τα δημώδη μεσαιωνικά ελληνικά κείμενα, τη μελέτη των πηγών (συγκριτική μέθοδος), τη νεοελληνική γλώσσα, τον Δημοτικισμό και την αντίστοιχη λεξικογραφία· και όλα αυτά με πληθώρα έργων, με νηφάλιο τρόπο και με σεβασμό στην αντίθετη γνώμη. Χονδρικά μπορούμε να διακρίνουμε δύο μεγάλες κατηγορίες συγγραφών του: α) φιλολογική, γλωσσική και λεξικογραφική έρευνα σε δημώδη μεσαιωνικά ελληνικά κείμενα και β) αντίστοιχη έρευνα σε νεοελληνικά κείμενα.

Α. Στην πρώτη κατηγορία έχουμε τις ακόλουθες ενότητες:

1) Κριτική έκδοση και ερμηνεία κειμένων:

Γεωργίου Χορτάτη, *Πανώρα*, Θεσσαλονίκη 1975 (είχε εκδοθεί ως *Γύπαρις* κτλ., Αθήνα 1940),

[Πέτρος] Κατσαΐτης, *Ιφιγένεια-Θυέστης-Κλαθμός Πελοποννήσου*, Αθήνα 1950.

Βυζαντικά ιπποτικά μυθιστορήματα [*Καλλίμαχος και Χρυσορρόη, Βέλθανδρος και Χρυσάτζα, Φλώριος και Πλάτζια-Φλώρα, Ιμπέρριος και Μαργαρώνα*], Αθήνα 1955.

Ανακάλημα της Κωνσταντινόπολης κτλ. [είναι θρήνος για την Αλωση], β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1965 (α' έκδοση 1956).

2) Μικρότερες μελέτες για τη δημώδη μεσαιωνική ελληνική γραμματεία και γλώσσα. Έχουν συγκεντρωθεί σε δύο επιβλητικούς τόμους με τίτλο *Μεσαιωνικά Μελετήματα. Γραμματεία και γλώσσα*, Θεσσαλονίκη 1988

(=81 μελετήματα με πολλά ευρητήρια).

3) *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669)*, τόμοι Α'-ΙΔ', Θεσσαλονίκη 1969-1997 (α-παραθήκη). Πρόκειται για έργο πραγματικά σπουδαίο, καύχημα της ελληνικής επιστήμης διεθνώς αναγνωρισμένο. Δεν έχει ολοκληρωθεί, αλλά όπως έχει δηλώσει ο ίδιος ο Κριαράς (*Γλωσσολογικά κτλ.*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. ι'), προβλέπεται ότι θα ολοκληρωθεί από το «Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας» (ΚΕΓ) της Θεσσαλονίκης, στο οποίο έχει παραχωρήσει το σύνολο των αρχείων του Λεξικού του.

Β'. Στη δεύτερη κατηγορία έχουμε πλήθος βιβλίων, μελετών, παρεμβάσεων και άρθρων, στα οποία η έρευνα του Κριαρά έχει σταθερόν άξονα τα πρόσωπα και τα πράγματα του Δημοτικισμού, τα συναφή θέματα ιστορίας του Γλωσσικού Ζητήματος, τη λεξικογράφηση και την ορθή χρήση της νεοελληνικής γλώσσας. Η ενασχόλησή του με τα θέματα αυτά γίνεται πυκνότερη μετά την αναγνώριση της Δημοτικής από την Πολιτεία το 1976. Μπορούμε και εδώ να διακρίνουμε, χονδρικός πάντοτε, τις ακόλουθες ενότητες:

1) Βιβλία για εξέχουσες προσωπικότητες του Δημοτικισμού:

Διονύσιος Σολωμός. Ο βίος - Το έργο, Αθήνα 1972 (α' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1957).

Ψυχάρης. Ιδέες-αγώνες-ο άνθρωπος, Αθήνα 1981 (α' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1959).

Κωστής Παλαμάς. Ο αγωνιστής του Δημοτικισμού και η κάμψη του, Αθήνα 1997.

Ελισαίος Γιανίδης, ο νηφάλιος, Θεσσαλονίκη 1999.

2) Μικρότερες μελέτες για το Δημοτικισμό, που έχουν συγκεντρωθεί σε τόμους:

Φιλολογικά Μελετήματα, 19ος αιώνας, Αθήνα 1979. (Σολωμός, Βηλαράς, Κάλβος, Ψυχάρης, Κονεμένος, Tommaseo).

Πρόσωπα και θέματα από την ιστορία του Δημοτικισμού, τόμος Α', Αθήνα 1986. (Ροΐδης, Βλάχος, Κονεμένος, Βερναρδάκης, Πάλλης, Παλαμάς, Τριανταφυλλίδης, Βενιζέλος).

Λόγοι και Δημοτικισμός, Αθήνα 1987. (Σταθμοί του Γλωσσικού Ζητήματος, Γλωσσική κακοδαιμονία, ο «Λόγος» της Πόλης, Συκουτρής, Γληνός, Ι. Κακριδής, Ν. Ανδριώτης, Πέτρος Χάρης, μονοτονικό σύστημα ορθογραφίας κ.ά.).

Η γλώσσα μας. Παρελθόν και παρόν, Θεσσαλονίκη 1992. (Ιστορικά του Δημοτικισμού: Ψυχάρης, Αμαντος, Τριανταφυλλίδης, Βάρναλης,

Αποστολάκης, Κουντουράς, Φώτος Πολίτης, Ι. Θ. Κακριδής, Δημαράς, Λίνος Πολίτης, Τσοπανάκης, Πρεβελάκης, Νίκος Σβορώνος, Σταμάτης Καρατζάς κ.ά. Προβλήματα της σύγχρονης γλώσσας. Το μονοτονικό κ.ά. διάφορα = 82 θέματα -ογκώδης τόμος με πολλά ευρετήρια).

Θητεία στη γλώσσα, Αθήνα 1998. (Άλλες μελέτες για πρόσωπα και πράγματα του Δημοτικισμού: Ξενόπουλος, Φωτιάδης, Χρηστίδης, Καζαντζάκης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Ελύτης, Στυλιανός Αλεξίου, Τσοπανάκης, Μπαμπινιώτης, Φιλοσοφική Σχολή Θεσσαλονίκης, Μικρά γλωσσικά, Αναμνήσεις, Διάφορα = 44 θέματα -ωραίος τόμος με αναλυτικά ευρετήρια).

Γλωσσοφιλογικά: Υστερο Βυζάντιο - Νέος Ελληνισμός, Θεσσαλονίκη 2000. (Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, Ερωτόκριτος, Μοισιόδακας, Πέτρος Κατσαΐτης, Πάλλης, Τριανταφυλλίδης, Καζαντζάκης, Βάρναλης κ.ά. Γλωσσικά και λεξικογραφικά άρθρα και σημειώματα = 110 θέματα - επιβλητικός τόμος με πολλά ευρετήρια).

3) Μελέτες και άρθρα για την ορθή χρήση της Δημοτικής (συγκεντρωμένα σε τόμους):

Άρθρα και σημειώματα ενός δημοτικιστή, Θεσσαλονίκη 1979.

Η σημερινή μας γλώσσα. Μελετήματα και άρθρα, Θεσσαλονίκη 1984.

Τα πεντάλεπτά μου στην ΕΡΤ και άλλα γλωσσικά, Θεσσαλονίκη 1988 (α' έκδοση, 1987). Είναι οι εκπομπές του στην τηλεόραση για την ορθή χρήση της Δημοτικής.

4) *Νέο Ελληνικό Λεξικό της Σύγχρονης Δημοτικής Γλώσσας*, Αθήνα 1995. Όπως το πολύτομο Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669) αποτελεί απόσταγμα (και επιστέγασμα) των μεσαιωνικών μελετών του Κριαρά, έτσι και το σύντομο Λεξικό της Σύγχρονης Δημοτικής είναι ώριμος καρπός της πολύχρονης αναστροφής του με τη Νεοελληνική γλώσσα (ιδίως εκείνην του Δημοτικισμού) και αποτελεί εγκυρότατο λεξικό πολλαπλών χρήσεων.

5) Ο Εμμανουήλ Κριαράς είναι σήμερα ο πρωτεργάτης του μονοτονικού συστήματος ορθογραφίας για τη Νεοελληνική γλώσσα (παλαιότερα ήταν ο Ι. Θ. Κακριδής - Η δίκη των τόνων, 1943). Το σύστημα αυτό έχει επιβληθεί και νομοθετικά από την Πολιτεία στα σχολεία και στη Διοίκηση (απόφαση της Βουλής των Ελλήνων, 11/12 Ιανουαρίου 1982). Πολλοί όμως άνθρωποι της επιστήμης, των γραμμάτων και των τεχνών, έγκριτοι καθ' όλα και οπαδοί του Δημοτικισμού και των ιδεών του, δεν είναι πρόθυμοι να δεχθούν την τονική αυτή μεταρρύθμιση (για λόγους επιστημονικούς και ιστορικούς) και συνεχίζουν το παραδοσιακό σύστημα ορθογραφίας. Αλλά σταματώ εδώ, γιατί το ζήτημα δεν είναι όσο φαίνεται απλό, και απαιτεί ευρύτερη ανάπτυξη.

Επίλογος. Ο Εμμανουήλ Κριαράς είναι φιλόλογος, δεν είναι γλωσσολόγος

-όπως το δηλώνει άλλωστε και ο ίδιος (*Γλωσσοφιλολογικά*, σ. θ'). Η μακρά και αδιάκοπη ενασχόλησή του με τη μεσαιωνική και τη νεοελληνική γλώσσα οφείλεται στην ακλόνητη πίστη του στο Κίνημα του Δημοτικισμού, στο οποίο εντάχθηκε από νέος. Το Κίνημα του Δημοτικισμού ήταν αίτημα πνευματικό και γενικότερα ανανεωτικό για τη νεοελληνική κοινωνία -και ο Κριαράς το υπηρέτησε μαχητικά και το μελέτησε δημιουργικά απ' όλες τις πλευρές του: τη λογοτεχνική, την εκπαιδευτική, την επιστημονική και την κοινωνική. Πιστεύω ότι ο επιστημονικός και ο πνευματικός κόσμος της χώρας -παρά τις όποιες αντιρρήσεις του- αναγνωρίζει τη μεγάλη αυτή προσφορά του στον τόπο και τον τιμά με ανυπόκριτο σεβασμό και βαθύτατη εκτίμηση. Χαίρειν και ζην επί μήκιστον.

-Ο κ. Γ. Αλισανδράτος είναι φιλόλογος -νεοελληνιστής.

Ο Κριαράς ανθολογούμενος και αυτοβιογραφούμενος

Του Σπύρου Α. Μοσχονά

Εμμ. Κριαράς - Επιλογή από το έργο του

Εκδ. Ζήτρος, 2000.

Πραγματώσεις και όνειρα - Σταθμοί μιας πορείας

Εκδ. Ιανός, 2001.

Ολο σχεδόν το έργο του Εμμανουήλ Κριαρά βρίσκεται συγκεντρωμένο και σχολαστικά ταξινομημένο από τον ίδιο σε πολλούς τόμους. Στην *Επιλογή από το έργο του* ο Κριαράς αναδημοσιεύει μόλις είκοσι δύο κείμενά του. Η επιλογή υπακούει σε σχέδιο.

Στην πρώτη και μεγαλύτερη ενότητα του βιβλίου («Η δραστηριότητα των προσώπων»), ο Κριαράς ανθολογεί κείμενά του που αναφέρονται, με χαλαρή χρονολογική σειρά, σε μεγάλες προσωπικότητες του δημοτικισμού (Ροΐδης, Ψυχάρης, Πάλλης, Τριανταφυλλίδης κ.ά.). Η ανθολόγηση από το έργο του, λοιπόν, παίρνει τη μορφή ενός ανθολόγιου για το έργο άλλων - το συλλογικό έργο του δημοτικισμού.

Στη δεύτερη ενότητα («Συλλογική δραστηριότητα») προτάσσεται το σχέδιασμα μιας ιστορίας για «Το γλωσσικό ζήτημα από τα προψυχρικά χρόνια έως τις μέρες μας -1878 - 1990». Και ακολουθούν μελέτες που οι περισσότερες υπομνηματίζουν διακριτικά τη συμβολή του ίδιου του Κριαρά στο επιστημονικό πρόταγμα του δημοτικισμού. Εδώ η αναφορά «Στα σαραντάχρονα του Λεξικού»· εδώ οι «Αναμνήσεις και [τα] βιώματα από την προϊστορία της συγκριτικής φιλολογίας [που ο ίδιος βοήθησε να καθιερωθεί] στον τόπο μας»· εδώ και οι προσωπικότερες «οφειλές σε δασκάλους»· εδώ και η αναφορά στη Φιλοσοφική Σχολή της Θεσσαλονίκης, που, παρά τις όποιες προτεραιότητές της, στέγασε το διδακτικό και ερευνητικό του έργο· εδώ και δύο απολογιστικά κείμενα για την καθιέρωση της δημοτικής και του μονοτονικού, μεταρρυθμίσεις στις οποίες καθοριστική ήταν η δική του συμβολή.

Εδώ και μια εκλαϊκευτική διάλεξη που εξηγεί απλά τα δύο ερευνητικά ζητήματα που τον απασχόλησαν περισσότερο: α) πώς η νέα ελληνική γλώσσα διαμορφώνεται ως συνέχεια της μεσαιωνικής κοινής και β) πώς η δημώδης αυτή γλώσσα αναγνωρίζεται, καλλιεργείται, ρυθμίζεται και διαδίδεται από μεγάλες μορφές των νεοελληνικών γραμμάτων.

Το επιστημονικό πρόταγμα του δημοτικισμού

Ετσι διατυπωμένα, τα ερευνητικά ενδιαφέροντα του Κριαρά ανταποκρίνονται σε δύο συνδυασμένα επιστημονικά αιτήματα του δημοτικισμού: α) τη μελέτη των απαρχών της νεοελληνικής γλώσσας, που θα κατέδειχνε την ύπαρξη γλώσσας κοινής και διαμορφωμένης και β) την απόδειξη ότι το πρότυπο της δημοτικής πιστότερα περιγράφει και ορθολογικότερα ρυθμίζει τη διαμορφωμένη αυτή γλώσσα.

α) Στη μελέτη των απαρχών της νεοελληνικής κοινής ο Κριαράς αφιέρωσε, εκτός από ειδικότερες μελέτες της μεσαιωνικής και νεότερης γραμματείας, το *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας* - «στην ουσία [ένα] λεξικό της Νέας Ελληνικής στην παλαιότερη μορφή της», όπως έχει πει ο ίδιος: ένα λεξικό που «κατά κάποιο τρόπο θα εξυπηρετούσε τη δημοτικιστική μου ιδεολογία», εξομολογείται στο τελευταίο του βιβλίο *Πραγματώσεις και Όνειρα*.

β) Στο δεύτερο αίτημα του δημοτικισμού, να αποδειχθεί δηλαδή ότι η δημοτική είναι η νεοελληνική κοινή, ότι το πρότυπο ανταποκρίνεται στη γλώσσα, η ιδεολογία στην πραγματικότητα, ο Κριαράς θέλησε να αφιερώσει μια μεγάλη Ιστορία του δημοτικισμού -έργο που δεν ολοκλήρωσε, αλλά δεν έπαψε να το γράφει και να υποδεικνύει τρόπους που άλλοι θα μπορούσαν να το συνεχίσουν. Για τη σύνταξη του έργου αυτού ο Κριαράς παρέδωσε κάθε είδους κείμενα: εξαιρετες μονογραφίες, αλλά και σχεδιάσματα, κεφάλαια, υποενότητες, σημειώσεις εργασίας, βιβλιογραφικά και απογραφικά δελτία, αναμνήσεις - κείμενα που συγκροτούν ευρύτατη, ξεχωριστή κατηγορία των δημοσιευμάτων του.

Η Επιλογή από το έργο του, λοιπόν, υπακούει στο ευρύτερο σχέδιο μιας ιστορίας του δημοτικισμού, στην οποία ο Κριαράς εντάσσει διακριτικά και το δικό του έργο.

Πραγματώσεις και όνειρα

Πολλά από τα αυτοβιογραφικά και βιοματικά κείμενα που περιλαμβάνονται στον υπό έκδοση τόμο *Πραγματώσεις και όνειρα* (και ιδιαίτερα το πρωτοδημοσιευόμενο «Προδρομικά μιας αυτοβιογραφίας χωρίς αυτολογοκρισία») επιβεβαιώνουν τον τρόπο με τον οποίο έγινε η *Επιλογή από το έργο του*. Αν με την *Επιλογή* ο Κριαράς εντάσσει το σύνολο του έργου του στο μεγάλο «πνευματικό κίνημα» του δημοτικισμού, με τα αυτοβιογραφικά του κείμενα αφηγείται πώς ο ίδιος συνδέθηκε με το κίνημα αυτό, υπηρετώντας το με συνέπεια. Ετσι, το πιο «προσωπικό» του βιβλίο, το *Πραγματώσεις και όνειρα*, γίνεται μέρος της «συλλογικής» ιστορίας που αφηγείται η *Επιλογή*: η βιογραφία ανήκει στο

έργο: ο Εμμανουήλ Κριαράς είναι μέρος της ιστορίας που αφηγείται.

Μιας ιστορίας που πέρασε ολόκληρη μέσα από τη ζωή του, χωρίς να σκοντάψει στις αντιξοότητες και τις ανατροπές του βίου. Στο σημείο αυτό ας ακούσουμε όσα μας εξομολογείται στο κομμάτι της αυτοβιογραφίας του που εμπιστεύεται στις στήλες της «Καθημερινής». Μας αφηγείται εδώ την ιστορία ενός αφοσιωμένου στα δημοτικιστικά ιδεώδη νεοελληνιστή που αναγκάζεται να γίνει βυζαντινολόγος.

* * *

Ο Εμμανουήλ Κριαράς έγινε βυζαντινολόγος με τον τρόπο του μεγάλου επιστήμονα: δεν εγκατέλειψε τη νεοελληνική φιλολογία, την «προσφιλή» του επιστήμη, ούτε τα ιδεώδη του· αντιθέτως, έστρεψε τη βυζαντινολογία προς τα δικά του νεοελληνικά ενδιαφέροντα, διαμορφώνοντας έτσι τα πρότυπα της επιστήμης που τον είχε, άθελά της, επιλέξει. Αν στα μεσαιωνικά κείμενα ο Κριαράς αναζήτησε την απόδειξη, «κατά κάποιο τρόπο», του δημοτικισμού, με το σύνολο του έργου του κατέδειξε την τεράστια εμβέλεια του δημοτικιστικού κινήματος, τα ιδεολογικά και επιστημονικά αιτήματα του οποίου αγάλιασαν και διαμόρφωσαν ποικίλους τομείς των γραμμάτων και της επιστήμης, συμπαρασύροντας πολλές «καριέρες» και συνδυάζοντας αντίθετες, κάποτε, φιλοδοξίες.

Ο Εμμανουήλ Κριαράς γράφει την ιστορία του δημοτικισμού. Με τον έντιμο τρόπο που αυτοβιογραφείται, αλλά και με τον τρόπο που αυτοανθολογείται, γράφει το τελευταίο, μεγάλο κεφάλαιο αυτής της ιστορίας. Που είναι ο ίδιος.

-Ο κ. Σπ. Α. Μοσχονάς διδάσκει γλωσσολογία στο Τμήμα ΕΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το Λεξικό Μεσαιωνικής- Δημόδους Γραμματείας

Του Χριστόφορου Χαραλαμπίκη

Το αποκορύφωμα του ένθεου ζήλου του Εμμανουήλ Κριαρά για την ελληνική γλώσσα είναι αναμφισβήτητα το Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους γραμματείας 1100-1669 σε 14 πυκνογραμμένους και ογκώδεις τόμους (Θεσσαλονίκη 1969-1997), οι οποίοι περιλαμβάνουν τα λήμματα από το α- ως την παραθήκη. Ο 13ος τόμος (1994) περιέχει Βιβλιογραφία και Ευρετήρια των υπόλοιπων δώδεκα. Το έργο αυτό έχει χαρακτηριστεί δικαίως «επιστημονικός άθλος» (Π. Μαστροδημήτρης), «πολύτιμο και αναντικατάστατο επιστημονικό εργαλείο, όχι μόνο για τον μελετητή της μεσαιωνικής δημόδους μας γλώσσας, αλλά για ολόκληρη την ιστορία της ελληνικής» (Γ. Μπαμπινιώτης). Η απήχηση του Λεξικού στον επιστημονικό κόσμο, εντός και εκτός Ελλάδας, υπήρξε τεράστια, όπως δείχνουν οι περισσότερες από πενήντα βιβλιοκρισίες κορυφαίων επιστημόνων, οι οποίοι εκφράζουν τον θαυμασμό και την εκτίμησή τους στο «έργο ζωής» του σοφού και χαλκέντερου καθηγητή.

* * *

Πολύτιμες για την προϊστορία και την ιστορία του Λεξικού, εκτός από τα Προλεγόμενα σε κάθε τόμο, είναι δύο μελέτες του ίδιου του Κριαρά, δημοσιευμένες στον συγκεντρωτικό τόμο Θητεία στη γλώσσα (Αθήνα 1988: Γκοβόστης, σ.σ. 164-173 και 290-293). Ως συντάκτης (1930-1939) και ως διευθυντής (1939-1950) του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών οραματιζόταν την ολοκλήρωση των εργασιών που θα οδηγούσαν στη σύνταξη Λεξικού της μεσαιωνικής γλώσσας. Η εκλογή του στην τακτική έδρα της μεσαιωνικής ελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1950) δημιούργησε τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις για να οριστικοποιηθεί, γύρω στα 1955, η απόφαση ανάληψης του τολμηρού εγχειρήματος. Η μεθοδική αποδελτίωση των κειμένων κράτησε δέκα ολόκληρα χρόνια (1957-1967) και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Οι εκδόσεις κειμένων και οι ειδικές μελέτες που χρησιμοποιήθηκαν ως τώρα υπερβαίνουν κατά πολύ τις 4.000.

Ο χρονολογικός περιορισμός σε έξι σχεδόν αιώνες (1100-1669) είναι απόλυτα δικαιολογημένος, όχι μόνο γιατί έτσι μπορεί να δαμάσει κανείς ευκολότερα το τεράστιο υλικό, αλλά κυρίως γιατί η κρίσιμη αυτή χρονική περίοδος αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην ελληνιστική Κοινή και στη νέα Ελληνική.

Η μνεία της χρονολογίας πρώτης εμφάνισης των λέξεων στην περίοδο 1100-1669 θα ήταν ευκαταία, συχνά όμως είναι αμφίβολη και ριψοκίνδυνη και γι' αυτό δεν αναφέρεται στο παρόν Λεξικό. Για ορισμένες νεοελληνικές λέξεις έχει κανείς την εντύπωση ότι είναι σχετικά πρόσφατες, ενώ αριθμούν ζωή πολλών αιώνων. Έτσι, η λέξη πανάσχημος καταγράφεται σε νεοελληνικά λεξικά ως νεολογισμός του 1894, κατά μαρτυρία του Στ. Κουμανούδη, ενώ εμφανίζεται στη «Σπανού ακολουθία» (15ος αι.), όπως και ο μεταξόσπορος ως νεολογισμός του 1889, ενώ ο Κριαράς την παραθέτει από νοταριακή πράξη του 1613 (Βαρούχας).

Μία από τις σημαντικότερες συμβολές του Λεξικού, που δεν έχει τονιστεί όσο θα έπρεπε, είναι ότι οδήγησε σε αρτιότερη έκδοση πολλών μεσαιωνικών κειμένων, όπως δείχνουν οι Πίνακες χωρίων που διορθώνονται στο Λεξικό, τους οποίους έχει καταρτίσει με επιμέλεια η Κομνηνή Πηδώνια (1975, 1984).

* * *

Η δομή του Λεξικού παρουσιάζει την κλασική τριμερή διάκριση: μορφολογικό, ετυμολογικό και σημασιολογικό μέρος. Εντυπωσιακή είναι η πολυτυπία ορισμένων λημμάτων (ο σύνδεσμος όταν παρουσιάζεται σε 20 διαφορετικές μορφές, όπως άντα, όντα, όντε, ότεν), η οποία καταγράφεται από τον δεύτερο τόμο αλφαβητικά για ευκολία του χρήστη και όχι με βάση τη γενετική προέλευση.

Οι ετυμολογίες είναι σύντομες και ουσιαστικές. Οι πληροφορίες αν

πρόκειται για λέξη που ανάγεται σε προηγούμενη χρονική περίοδο και αν επιβιώνει ως τις μέρες μας, είναι πολύτιμες για την ετυμολόγηση πολλών νεοελληνικών λέξεων.

Στο σημασιολογικό μέρος, το οποίο είναι και το εκτενέστερο, καταγράφονται οι σημασίες και οι επιμέρους χρήσεις των λέξεων με άφθονα επεξηγηματικά παραδείγματα. Εντυπωσιακή είναι σε πολλές περιπτώσεις η πολυσημία τους, την οποία εντοπίζει ο Κριαράς με εκπληκτική ακρίβεια. Αρκεί να αναφερθεί ότι για τη λέξη οσπίτιον καταγράφονται 32 συνολικά σημασίες και παρασημασίες. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ομώνυμες λέξεις. Ο παραθεριστής υπάρχει στον περίφημο Νομοκάνονα (1651) του Μανουήλ Μαλαξού, σημαίνει όμως «αυτόν που θερίζοντας επεκτείνεται παράνομα και στο γειτονικό χωράφι». Στο τέλος του λήμματος καταγράφονται οι στερεότυπες εκφράσεις (το σύμπλοκο τρέμω σαν το ψάρι, βρίσκεται ήδη στον Διγενή) και τα τοπωνύμια. Το Λεξικό μπορεί να αξιοποιηθεί και για την ετυμολογία πολλών νεοελληνικών επωνύμων. Σύγκρ. λ.χ. τη λέξη παζαρτζής = «έμπορος της αγοράς» με το σημερινό οικογενειακό όνομα Παζαρτζής.

Ο Κριαράς χρησιμοποιεί στο Λεξικό τη ζωντανή γλώσσα του λαού, πράγμα που θεωρείται σήμερα αυτονόητο, όχι όμως και όταν άρχισε να συντάσσει το έργο του, ενώ από τον 5ο τόμο (1977) εφάρμοσε το μονοτονικό σύστημα, για την καθιέρωση του οποίου η συμβολή του ίδιου υπήρξε καθοριστική. Καινοτόμες είναι και οι ορθογραφικές απλοποιήσεις που εισήγαγε, η ευρύτερη αποδοχή των οποίων δικαιώνει πλήρως τις επιλογές του. Έτσι, το θηλυκό το επιθέτου γλυκύς, γράφεται σωστά με ι (γλυκιά), αφού έχει προέλθει από το μεσαιωνικό γλυκέα και όχι από το αττικό γλυκεία. Η γενίκευση της γραφής -οσύνη (αγαθοσύνη και όχι αγαθωσύνη) είναι απόλυτα δικαιολογημένη, αφού την επέβαλε τελικά η χρήση.

Το Λεξικό που παρουσιάζουμε συνοπτικά εδώ, αποτελεί σταθμό στην Ιστορία της νεοελληνικής λεξικογραφίας. Με πενιχρά οικονομικά μέσα, ο Κριαράς και οι άξιοι συνεργάτες του μπόρεσαν να αναδείξουν τον εκφραστικό πλούτο της μεσαιωνικής δημόδους γραμματείας (εντυπωσιάζουν οι χιλιάδες των συνθέτων, όπως: αγριοβαρβαρόθυμος, ανηθομαλαθρόκουκα, παγχρυσολουλουδάτος), να δια φωτίσουν ποικίλες πτυχές της ιστορίας των λέξεων και να εμφανίσουν ανάγλυφα τη συγχρονική διαχρονία της γλώσσας μας. Η ανάγκη ολοκλήρωσης του έργου καθίσταται επιτακτικό εθνικό χρέος, όπως και η ηλεκτρονική αξιοποίηση του πολύτιμου υλικού. Η επιτομή του Λεξικού σε δύο τόμους, που ετοιμάζει το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, -ο πρώτος (Α-Κ) είναι ήδη έτοιμος και θα κυκλοφορήσει σύντομα- θα καταστήσει προσιτό το έργο στην εκπαιδευτική κοινότητα και στο ευρύτερο κοινό.

- Ο κ. Χρ. Χαραλαμπίδης είναι καθηγητής της Γλωσσολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

[[Ελληνική Οικονομία](#)] [[Ελληνική Αγορά](#)] [[Διεθνής Οικονομία](#)]
[[Διεθνής Αγορά](#)] [[Γνώμες - Απόψεις](#)] [[Τεχνολογία](#)]
[[Ζωή](#)]

[[Σύνταξη](#)] [[Webmaster](#)]

